

Ідентичність в умовах об'єднаних громад

Ліана Зеленкевич, Класичний приватний університет

Спираючись на теоретичне підґрунтя та емпіричні дані, у статті розглядається з соціологічної точки зору проблематика розвитку ідентичності у рамках реформування місцевої влади, а саме в межах процесу створення об'єднаних територіальних громад. Розуміючи ідентичність як властивість людини відчувати свою приналежність до якої-небудь групи, соціуму, автором зосереджено увагу на питаннях її зміни у сільських громадах, які включилися у процес реформування місцевого самоврядування.

На підставі аналізу інформації про перші вибори в об'єднаних громадах Запорізької та Львівській областях розроблений загальний соціальний портрет сучасного голови ОТГ. Автором проаналізовані останні результати об'єднання громад і висловлена думка про те, що структурно процес будівництва територіальних одиниць характеризується в цілому однаковими регіональними тенденціями, обумовленими більш-менш рівнозначною обштинною свідомістю всього сільського населення країни. Водночас існують відмінності у результатах перебудови влади у різних частинах країни, а саме поширення тенденцій ігнорування і спротиву децентралізації на Заході й успіху перебудови місцевої влади на Сході України. Це пояснюється, на думку автора, більшим ступенем традиціоналістської складової ідентичності у західних областях і збільшенням модернової складової ідентичності у східних регіонах.

Звернута увага на те, що децентралізація, яка супроводжується трансформацією меж сільської громади, породжує проблеми зміни ідентичності. Виникає проблема формування сприйняття нової спільноти об'єднаної громади ідентитом для сільської людини.

З'ясовано, що децентралізація в Україні, зокрема саме створення ОТГ, буде мати своїм наслідком руйнування традиціоналістської ідентичності людини, яка проживає у сільській місцевості, стирання обштинного змісту міжособистісних відносин шляхом ослаблення обштинних зв'язків, що в свою чергу ставить питання про майбутню ефективність системи місцевого самоврядування, механізм якої будується, адже сутністю такої моделі управління є колективне вирішення проблем місцевого значення на ґрунті єдиної ідентичності. В цьому контексті автором пропонується розрізнати традиційну громаду і модернізовану громаду.

В дослідженні акцентується увага на специфічні ознаки модернізованої громади, які, з одного боку, споріднюють її в деяких аспектах з міським співтовариством, а з іншого – характеризують її у якості гібриду громади і міського співтовариства. При цьому у членів об'єднаної громади в подальшому буде формуватися нова ідентичність, яка не успадковується, а конструюється на основі формальних принципів, а не культурних ознак.

Дослідником робиться висновок щодо проблематичності досягнення задекларованої владою мети реформи децентралізації – створення спроможної місцевої влади, яка буде вирішувати усі місцеві питання і нести за це відповідальність, бо об'єднання громад, як засіб трансформації, не враховує складних аспектів ідентичності.

Ключові слова: об'єднані територіальні громади; ідентичність; реформа; децентралізація; село; модернізована громада; селяни; традиційне суспільство

Identity in the conditions of the united communities

Liana Zelenkevich, Classical Private University

Based on the theoretical basis and empirical data, the article discusses from the sociological point of view the problem of identity development within the framework of the reform of local government, namely within the process of creating the united territorial communities.

Understanding identity as a person's property to feel belonging to a group, the author focuses on the issues of its change in rural communities that have joined the process of reforming local self-government.

Based on the analysis of information on the first elections in the united communities of Zaporizhzhia and Lviv regions, a general social portrait of the current head of the united territorial community was developed.

The author analyzes the recent results of community association and expressed the opinion that the structural process of construction of territorial units is characterized in general by the same regional trends, caused by more or less equivalent community consciousness of the entire rural population of the country.

At the same time, there are differences in the results of the restructuring of power in different parts of the country, namely the spread of tendencies of ignorance and the opposition to decentralization in the West and the success of the restructuring of local authorities in the East of Ukraine.

This is due, according to the author, to a greater degree of traditionalist identity in the western regions and an increase in the modern identity component in the eastern regions.

Attention is drawn to the fact that decentralization, which is accompanied by the transformation of the boundaries of the rural community, raises problems of identity change.

There is a problem of forming the perception of the new community of the united community as an ident for the rural man.

It is revealed that decentralization in Ukraine, in particular the creation of united territorial communities, will have as a result of the destruction of the traditionalist identity of a person living in rural areas, the erosion of the communal content of interpersonal relations through the weakening of communal ties, which, in turn, the question of the future effectiveness of the system of local self-government, the mechanism of which is being built, since the essence of such a model of management is the collective solution of problems of local importance on the basis of a single identity .

In this context, the author proposes to distinguish between the traditional community and the modernized community.

The study focuses on the specific features of a modernized community, which, on the one hand, relate it in some respects to the urban community, and on the other hand, characterize it as a hybrid of the community and the urban community.

At the same time, members of the united community will in the future form a new identity that is not inherited, but constructed on the basis of formal principles, rather than cultural attributes.

The researcher concludes that it is problematic to achieve the goal of decentralization reform, which was declared by the authorities, to create a capable local government that will address all local issues and bear responsibility for it, because the community of unions as a means of transformation does not take into account the complexities of identity.

Keywords: *territorial united communities; identity; reform; decentralization; village; modernized community; peasants; traditional society*

Идентичность в условиях объединенных общин

Лиана Зеленкевич, Классический приватный университет

Опираясь на теоретические основы и эмпирические данные, в статье рассматривается с социологической точки зрения проблематика развития идентичности в рамках реформирования местной власти, а именно в границах процесса создания объединенных территориальных общин. Понимая идентичность как свойство человека чувствовать свою принадлежность к какой-либо группе, социуму, автором сосредоточено внимание на вопросах ее изменения в сельских общинах, которые включились в процесс реформирования местного самоуправления.

На основании анализа информации о первых выборах в объединенных общинах Запорожской и Львовской областях разработан общий социальный портрет современного председателя ОТГ. Автором проанализированы последние результаты объединения общин и высказано мнение о том, что структурно процесс строительства территориальных единиц характеризуется в целом одинаковыми региональными тенденциями, обусловленными более или менее равнозначным общинным сознанием всего сельского населения страны. В то же время существуют различия в результатах реформирования власти в разных частях страны, а именно распространение тенденций игнорирования и сопротивления децентрализации на Западе и успеха перестройки местной власти на Востоке Украины. Это объясняется, по мнению автора, большей степенью традиционалистской составляющей идентичности в западных областях и увеличением современной составляющей идентичности в восточных регионах.

Обращено внимание на то, что децентрализация, которая сопровождается трансформацией границ сельской общины, порождает проблемы изменения идентичности. Возникает проблема формирования восприятия нового сообщества объединенной общины идентентом для сельского человека.

Выяснено, что децентрализация в Украине, в частности именно создание ОТГ, будет иметь своим следствием разрушения традиционалистской идентичности человека, проживающего в сельской местности, стирание общинного содержания межличностных отношений путем ослабления общинных связей, что в свою очередь ставит вопрос о будущей эффективности системы местного самоуправления, механизм которой строится, ведь сущностью такой модели управления является коллективное решение про-

блем місцевого значення на ґрунті загальної ідентичності. В цьому контексті автором пропонується розрізняти традиційну общину і модернізовану общину.

В дослідженні акцентується увага на специфічних ознаках модернізованої общини, які, з однієї сторони, родять її в деяких аспектах з міським суспільством, а з іншої, характеризують її як гібрид общини і міського суспільства. При цьому у членів об'єднаної общини в подальшому буде формуватися нова ідентичність, яка не успадковується, а конструюється на ґрунті формальних принципів, а не культурних ознак.

Дослідником робиться висновок про проблематичність досягнення задекларованої владою цілі реформи децентралізації – створення спроможної місцевої влади, яка буде вирішувати всі місцеві запити і нести за це відповідальність, тому що об'єднання общин, як засіб трансформації, не враховує складних аспектів ідентичності.

Ключові слова: об'єднані територіальні общини; ідентичність; реформа; децентралізація; село; модернізована община; селяни; традиційне суспільство

Постановка проблеми.

Ідентичність – одна з найважливіших проблем, яка обговорюється, вивчається соціологами. Соціологія як поведінкова наука прагне виявити детермінанти поведінки людини. Ідентичність і цінності є істотними факторами, які можуть впливати на характер соціальної дії.

Існує декілька трактувань сутності ідентичності. Ідентичність в філософії розуміється як тотожність, внутрішня, індивідуальна якість відчуття самості. У соціологічному дискурсі ідентичність набуває соціального змісту як властивість людини відчувати свою приналежність до якої-небудь групи, соціуму. По суті це теж тотожність, але не з самим собою, а з певною групою.

Ми виходимо з самого поширеного в соціології розуміння ідентичності як позначення почуття приналежності людини до певної спільноти. Психологічні трактування цього поняття ми не розглядаємо. Соціологічне розуміння має чітко виражений соціальний характер, так як вказує на соціальну природу людини. Відчуття людини приналежності до певного співтовариства робить її на ментальному рівні соціальною.

Общинна психологія селянина особливо чітко прив'язує людину до найближчого сусідського співтовариства завдяки общинному принципу: один за всіх і всі за одного. Общинна свідомість, незважаючи на розвиток цивілізації і процеси модернізації, найдовше зберігається в сільському співтоваристві. Тому у селянському середовищі має велике значення ідентифікація з громадою. Для селянина важливо хто ті, за кого ця людина приймає на себе відповідальність, і хто ті, хто приймає на себе відповідальність за цю людину.

Децентралізація, яка супроводжується зміною меж сільської громади, породжує проблеми

зміни ідентичності. Виникає проблема формування сприйняття нової спільноти об'єднаної громади ідентичністю для сільської людини. Конфігурація ідентичності людини визначає межі її соціальної відповідальності. Якщо об'єднана громада не відчувається селянином власне громадою в соціально-психологічному, а не формальному, організаційно-юридичному сенсі, то не виникне почуття відповідальності за спільну діяльність. Важливий реальний статус громади на феноменологічному рівні, а не тільки на формально юридичному. Значущість соціальної самоідентифікації наголошується на теоретичному рівні, але теорія не може підтвердити або спростувати реальну наявність цієї ідентичності. Виявлення реального стану нової ідентичності в певній мірі може бути здійснено емпіричним шляхом.

Слід врахувати, що зміна ідентичності не є швидким процесом. Не може зміна меж громади негайно вплинути на ідентичність. Має пройти якийсь час, накопичитися досвід спільної діяльності, з'явиться реальне підтвердження відповідальності громади за добробут людини, щоб нова ідентичність сформувалася і зміцніла. Емпіричні дослідження в певній мірі фіксують стан ідентичності на момент дослідження. Цілоком можливо, що з плином часу стан ідентичності зміниться. Це піднімає проблему моніторингу ідентичності, який допоміг би відстежувати динаміку змін цього явища.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Основною метою роботи є розгляд на теоретичному та емпіричному рівнях проблематики ідентичності в умовах початкового етапу об'єднання територіальних громад в Україні.

Аналіз досліджень і публікацій.

Проблематиці ідентичності серед закордонних соціологів приділяли увагу Т. Парсонс [1],

П. Бурдье [2], Е. Еріксон, М. Кастельс, З. Бауман, У. Бек, І. Кон [3], В. Ядов [4] та ін.

Серед українських соціологів проблеми ідентичності у сучасній Україні розглядали В. Андрущенко, Е. Афонін, Л. Аза, О. Вишняк, Є. Головаха, В. Євтух, М. Козловець, Н. Костенко, С. Макеев, С. Оксамитна, А. Ручка, Н. Черниш, М. Шульга, М. Юрій та ін.

Проблематиці традиційного суспільства, аграрній соціології приділяли увагу Ф. Тьоніс, Ф. Знанецкий та ін. В українській соціології питанням аграрної соціології займалися І. Прокіпа, О. Максим'юк, В. Чигрін, А. Шатохін, Л. Шепотько та ін.

Економічні, правові, управлінські, політичні аспекти децентралізації вивчають в Україні Г. Атаманчук, В. Авер'янов, Т. Бабан, В. Бакуменка, В. Гройсман, Т. Забейворота, Г. Коваленко, Л. Мельничук, В. Толкованов, А. Ткачук, С. Романюк, М. Пухтинський та ін. Серед авторів, що обговорюють проблеми децентралізації, переважають фахівці з державного управління [5; 21]. На соціальні аспекти децентралізації звертають увагу А. Ашурбеков, Ф. Хрустальов [6]. Регулярно здійснюють опитування громадської думки стосовно децентралізації Київський міжнародний інститут соціології та Центр «Соціальні індикатори» [7-8]. На проблеми ідентичності в умовах децентралізації звертається увага у доповіді Українського незалежного центру політичних досліджень «Децентралізація в Україні: досягнення, надії та опасення» [9].

Виклад основного матеріалу.

Ідентичність дозволяє людині бути особливою і відчувати єдність з іншими. Людина своєю ідентичністю набуває соціальні позиції індивіда, українця, мешканця Запорізького краю, певного села чи селища і т. ін. Це її соціальна адреса, координати в соціальному полі. Це критерій, за яким людина знаходить схожих на неї і відрізняється від інших. Сприйняття себе мешканцем ОТГ – це різновид локальної, соціально-просторової, територіальної ідентичності.

Ідентичність множинна та ситуативна. Певні ситуації актуалізують у індивіда один із фрагментів ідентичності: у гендерному відношенні він – чоловік, в національному відношенні він – українець, в політичному він – демократ тощо. Тож та ідентичність стає провідною для індивіда, яка прив'язана до конкретної ситуації, життєва значуща для людини. Так, війна актуалізує регіонально-етнічну ідентичність, об'єднання громад актуалізує ідентичність зі своєю

громадою. Немає якоїсь найважливішої ідентичності, а є важливі ситуації, які актуалізують відповідні ідентичності.

Ситуативна ідентичність супроводжує людину постійно, даючи їй можливість адекватно відповісти на виклики соціального оточення.

Ідентичність наділяє людину цінностями, ролями, відносинами, розрізненням своїх і чужих. Разом з ідентичністю людина набуває ворогів і друзів, ідеологію і вождів, правила поведінки і систему заохочень-покарань. Ідентичність породжує відповідальність за долю групи, до якої людина відчуває свою приналежність.

Ідентичність надає людині соціальну визначеність, конкретність. Вона вже не просто людина взагалі, а конкретний соціальний індивід, член певного співтовариства. Чим більшою мірою людина стверджується в своїй ідентичності, тим більше соціально зрілою вона стає.

Щоб поміняти свою ідентичність треба зрестися колишньої, ризикуючи втратити певні соціальні орієнтири. Зміна ідентичності може стати поштовхом до аномії.

Може існувати нав'язана ідентичність. Іноді виникає феномен примусу до ідентичності, коли людину примушують вважати себе членом певної спільноти. Тобто людина не завжди добровільно зараховує себе до певного співтовариства. Зміна статусу первинної громади внаслідок децентралізації може сприйматися як нав'язування нової ідентичності. Наприклад, людина ідентифікується іншими як член громади ОТГ Широкіно, а не як мешканець Чапаєвці. Хоча сама людина ще не сприймає себе як члена ОТГ. Тепер на питання: «Звідки ви?» людина може (обставини спонукають до того, що це треба) говорити, що вона з громади Широкіно, а не мешканка Чапаєвці.

Набуття ідентичності відбувається в процесі соціалізації. Ідентичність динамічна, мобільна. Соціальна мобільність спонукає людину змінювати ідентичність.

Ідентичність навантажена цінностями, змістом, відносинами. Знаходячи нову ідентичність, людина знаходить новий світогляд. Можна не тільки пасивно зарахувати себе до якогось співтовариства і засвоїти його цінності, а й активно впливати на ідентичність цієї спільноти, розвиваючи її цінності і збагачуючи її зміст.

Ламання, зміна ідентичності може стати соціальною травмою. В результаті децентралізації ідентичність повинна бути змінена від жителя села, до жителя ОТГ, об'єднаної громади, де

центром може бути не село суб'єкта, а інше село, або селище. У сферу «ми» потрапляють і жителі тих населених пунктів, які раніше не охоплювалися займенником «ми». Така трансформація ідентичності може сприйматися як насильницьке трошіння ідентичності, як нав'язування іншої ідентичності. Опитування показують, що жителі центрального села сприймають інші села ОТГ більш позитивно, ніж жителі цих сіл сприймають центр. Тут морально-психологічні якості (досада, заздрість та ін.) спонукають сприймати як примус чуже вважати своїм. Ці процеси можуть бути описані в категоріях соціальної або соціально-психологічної травми. Процес розширення ареалу ідентичності від свого села до меж ОТГ може викликати відчуження, відторгнення нової конфігурації ідентичності.

Змінюється також групова ідентичність і цей процес відбувається нерівномірно. Темпи і глибина таких трансформацій залежить від соціального становища, віку, гендерної приналежності та інших чинників. Більш лабільна установка у людей з більш високою освітою, молоді, людей, що займають статусні позиції сільської інтелігенції.

Далі звернемо увагу на обшинну свідомість, тісно прив'язану до власності на землю та інше спільне майно. Згідно законодавчих приписів у разі об'єднання всіх територіальних громад одного району в одну об'єднану територіальну громаду все майно розмішених на її території сіл, селищ, стає комунальною власністю об'єднаної територіальної громади, а пов'язані з таким майном права та обов'язки переходять до об'єднаної територіальної громади [10]. Цей факт значною мірою впливає на формування нової ідентичності.

З соціологічної точки зору має значення не сама по собі територія нової громади, а та спільність людей, що утворюється на даній території в результаті об'єднання первинних громад. Територіальний простір громади інтерпретується як її соціальний простір. Громада є соціально-просторовим або соціально-територіальним утворенням. Отже дискурс соціології простору може бути застосований для методологічного підґрунтя аналізу соціально-територіальної ідентичності. В результаті об'єднання громад формується нова територіальна ідентичність, точніше, повинна формуватися. Реальні зміни ідентичності можуть бути виявлені завдяки соціологічним дослідженням.

Трансформація ідентичності здійснюється при дотриманні деяких принципів. У разі об'єднання громад немає елемента зміни культурної

ідентичності, так як остання має справу з приналежністю до етносу.

Так, відповідно до букви закону, не можуть об'єднуватися громади з різних за етнічною ознакою населенням. Тобто болгарське село не може об'єднуватися в єдину громаду з селом, де проживає більшість етнічних українців. Інакше може статися несумісність територіальної і етнічної ідентичності, що може породити внутрішні конфлікти. Закон свідчить: «При прийнятті рішень щодо добровільного об'єднання територіальних громад беруться до уваги історичні, природні, етнічні, культурні та інші чинники, що впливають на соціально-економічний розвиток об'єднаної територіальної громади» [10].

Об'єднання громад повинне здійснюватися з додержанням демократичних принципів, серед яких важливими є самоврядування, дотримання закону, свобода особистості. Свобода передбачає добровільність, врахування особистих інтересів, а також відповідальність. Відповідальність не існує без свободи. Отже, виходячи з демократичних засад, при об'єднанні первинних громад діюче законодавство зобов'язує дотримуватися наступних принципів: 1) конституційності та законності; 2) добровільності; 3) економічної ефективності; 4) державної підтримки; 5) повсюдності місцевого самоврядування; 6) прозорості та відкритості; 7) відповідальності [10].

Якщо процес об'єднання буде сприйматися людьми як зовнішнє нав'язування, змінам ідентичності буде створюватися серйозна перешкода. Можливо руйнування і тієї ідентичності, яка була. Якщо за сусідською громадою немає власності, юридичних прав, а нова громада не сприймається як громада в її традиціоналістському розумінні, то людина позбавляється будь-якої традиційної ідентичності, а залишається тільки територіальна, тобто прив'язана тільки до території, позбавленої її соціокультурної складової.

Поняття «громада» вимагає термінологічного розрізнення, подібно розрізненню, введеному Ф. Тьонісом на *Gemeinschaft* і *Gesellschaft*. Попередньо можна розрізнити традиційну громаду і модернізовану громаду. Традиційна громада наповнена обшинним змістом, прив'язаним до традиційного суспільства, а модернізована громада багато в чому схожа на міське співтовариство, але не збігається за всіма ознаками з ним. Це проміжний стан, гібрид громади і суспільства. Люди будуть прагнути приписувати модернізованій громаді риси традиційної. Наскільки це вдасться – питання часу і конкретних умов. З

іншого боку, люди будуть поступово звільнятися від сприйняття своєї громади на колективістських засадах і формувати в собі риси модерної особистості, вільної, без прив'язки до сусідських зв'язків.

В традиційній громаді певною мірою має значення тотожність людини зі своїми предками, з місцем де покояться батьки. Цей аспект ідентичності згадує Маргарет Мід. Даний аспект психологічної прив'язаності до своєї території для модернізованої громади не існує.

Традиціоналістська ідентичність члена традиційної громади примордіальна, вона не вибирається, а успадковується. У членів об'єднаної громади може формуватися не примордіальна, а нова ідентичність, яка не успадковується, а конструюється на основі інших принципів: спільності адміністративно-територіальної підпорядкованості, загального глави громади і інших формальних, а не культурних ознак.

Зміна ідентичності під впливом реформ є частиною ширшого і глибшого процесу модернізації села. Модернізація почалася в Україні пізніше і охопила меншу частину суспільства, ніж в розвинених країнах. Україна відноситься до категорій країн із запізнілою модернізацією. При тому, що різні сегменти суспільства в різному ступені підпали під вплив модернізації і постмодернізації, в Україні поряд з компонентами модерну, другого модерну і постмодерну зберігаються в значній мірі властивості традиційного суспільства. Основні осередки традиціоналізму розташовується в сільській місцевості і носіями його є селяни. Слід констатувати, що модерний компонент представлений в промислових містах, а постмодерний – в мегаполісах.

Як відомо, до процесів модернізації відносяться індустріалізація, руйнування сусідської громади, урбанізація, підвищення культурного рівня населення, секуляризація, формування масового суспільства, залучення населення до політичного життя та ін. Крім позитивних наслідків, модернізація має і негативні наслідки. Так, Ф. Фукуяма в книзі «Великий розрив» стверджує, що руйнування громади і формування масового суспільства супроводжується кризою сім'ї, зростанням злочинності, ослабленням соціальної моралі. Ф. Теніс також з більшою симпатією ставився до сільської громади, ніж до міського товариства.

Слід зазначити, що децентралізація сприяє ослабленню общинних зв'язків. Ідентичність в традиційному суспільстві більш стабільна, хоча

в сучасних умовах вона також схильна до змін. Особливо сильно вплинула на трансформацію ідентичності реформа децентралізації.

Ф. Барт розглядає ідентичність як один зі способів конструювання кордонів між групами [11]. У зв'язку з об'єднанням громад змінюється конфігурація кордонів ідентичності. Послаблюється значимість кордонів свого селища і збільшується значення віддалених кордонів, які окреслюють простір об'єднаної громади. Якщо не відразу, то з плином часу спільність економічного життя членів об'єднаної громади буде зміцнюватися і переходити з формальної в реальну спільність. Адже відповідно до закону, як вже зазначалось вище, все майно об'єднаної громади, куди входить майно окремих поселень, є спільною власністю ОТГ.

Процес зміни ідентичності певною мірою залежить від сприйняття лідерів нової спільноти. Якщо ці лідери, в даному випадку голови ОТГ, сприймаються як особи, що піклуються про мешканців всієї громади, то процес зміни ідентичності буде менш психологічно важким. Тож виникає зацікавленість науковців у дослідженні регіонального лідерства.

Нами було здійснено дослідження соціального портрету голів ОТГ в запорізькій та львівській областях. Аналіз результатів перших виборів голів об'єднаних територіальних громад у Запорізькій області, які відбулися у період з 2015 по 2108 роки, показує наступне [12]. За вказаний проміжок часу у даному регіоні було створено 52 громади, у 44 (84,61%) з них вже пройшли успішні місцеві вибори. У останніх 8 (15,39%) ОТГ вибори призначені і очікуються у цьому році. Окремі характеристики осіб, що були обрані відповідно до демократичних процедур на посади голів ОТГ, у своїй статистичній сукупності виявляють деякі наступні специфічні риси колективної свідомості населення цих громад. За гендерною спрямованістю традиційно преважує колективне бажання бачити керівником чоловіків (79,5%), відповідно сегмент жінок на цій посаді склав 20,5%.

Діяльність політичних партій на селі Запорізького краю не викликає у мешканців громад активної підтримки, втім це корелюється із сучасним загальним відношенням суспільства до існуючих політичних сил. Цей висновок походить із успішності самовисуванців, котрі преважують (68%) серед всіх переможців на цих виборах; лише 32% голів висувалися політичними силами. Потрібно відзначити сильні позиції

партії влади (БПП «Солідарність») у цій групі, які висунули рівно половину таких голів. Однак існує суттєва відмінність між кількістю партійних висуваних і їх приналежністю до самої партії. Наприклад, вищезазначена партія висувала 7 переможців, серед яких лише один був із партійним білетом. Загалом 14% голів мають членство у якій-небудь партії, а решта є безпартійними.

За віковою ознакою вся сукупність обраних на посаду голів ОТГ була поділена на три кластери. До першої категорії ввійшли особи, які мали вік у межах 39-50 років, їх нараховувалось 27%. Другу, найбільш численну групу (57%) склали особи віком від 51 до 60 років. Третя група охоплювала всіх, кому було більше 61 року – таких керівників ОТГ було 16%. Як бачимо, сільські жителі з більшою довірою відносяться до зрілих осіб, що мають життєвий досвід, здатних в повному обсязі виконувати покладені на них обов'язки. У цьому ж контексті зрозумілим стає і наявність у майже абсолютній кількості з них вищої освіти (89%). Виключенням стала одна особа з професійно-технічною освітою і чотири – з базовою середньою освітою (9%).

Дуже важливим, на нашу думку, індикатором стану ідентичності громади, а також ступеня сформованих міжособистісних зв'язків у цьому соціумі є місце постійного проживання особи, якій довірено керівництво всім ОТГ. 93% голів проживають на території ОТГ. Винятком з цієї тенденції стали всього три особи, що проживали у іншій місцевості. Розподіл же за критеріями проживання у «центральному населеному пункті ОТГ» та «іншому населеному пункті ОТГ» підкреслив наявність провідної ролі у процесі об'єднання однієї найбільш спроможної громади серед інших. Так, за першою ознакою було 68% осіб, а за другою – 25%.

Закономірним результатом виборів стало обрання головами ОТГ кандидатів, що працювали до об'єднання на посаді сільського (селищного або міського) голови у одній із громад, відповідно зі всієї сукупності така категорія становить 80%. Частина (14%) обраних склали особи, які раніше займали керівні посади у місцевих органах влади, сільськогосподарських підприємствах. Були і виключення, такі як: одна особа – робітник фермерського господарства; дві особи на момент обрання взагалі ніде не працювали. Наявність останньої групи наводить на думку про можливе поширення у цій суспільній сфері такого протиправного явища, як тіньовий бізнес.

До речі в одній із таких громад, а саме у Широківській сільській громаді Запорізького району, вже через рік після обрання такого голови ОТГ став розгортатися конфлікт між ним та жителями одного села, який виник після висунування останніми вимог щодо проведення незалежного аудиту господарської діяльності підпорядкованого голові комунального підприємства [13].

Узагальнюючи результати дослідження перших виборів голів ОТГ у Запорізькій області, зазначимо, що рейтинг різних кандидатів на них багато в чому залежав від їх регіональної приналежності, професійних навичок та ідентичності. Відповідно, складаючи соціальний портрет голови об'єднаної громади, слід виділити такі його специфічні риси: самовисуванець, безпартійний, з вищою освітою, до обрання працював на посаді сільського (селищного або міського) голови, проживає у центральному населеному пункті ОТГ, має вік від 51 до 60 років.

Процеси зміни ідентичності також залежать від особливостей ментальності мешканців певного регіону.

Деякі автори зазначають наявність своєрідності ментальності у східних регіонах країни, що має вираз у домінуванні традиційної складової, на відміну від західних областей, де панує модерна частина ментальності. При цьому, на думку таких дослідників, традиційні моделі ментальності на Сході характеризуються «знаками радянськості», а саме: колективізмом, патерналізмом, схильністю до «сильної руки», расовими та гендерними стереотипами, політичною пасивністю, звичкою очікувати, що необхідні блага (безкоштовну освіту, медичне обслуговування тощо) «дадуть зверху», протидією будь-яким змінам та нововведенням. На відміну від наведених ознак, модернові риси ментальності, як вважають ці автори, лише поступово складаються на Сході і мають свій прояв у таких суспільних цінностях, як: відкритість до змін, прагнення до чесної конкуренції та особистісної свободи, ініціативність, підвищені вимоги до діяльності держави, індивідуалізм, критичне зниження рівня довіри до державних органів, боротьба за громадські і політичні права тощо. На відміну від цього, західні області оцінюються як території, на яких панує модерна ідентичність. Спираючись на це твердження виводиться висновок про відмінності у процесах децентралізації на Заході і Сході України [14].

Однак офіційні дані результатів децентралізації та реалізований нами аналіз інформації про

вибори голів ОТГ спростовують зроблені цими авторами висновки.

По-перше, співставлення вищенаведених даних по виборам голів ОТГ в Запорізькій області з аналогічними показниками у Львівській області вказує на те, що за своєю внутрішньою суттю процес децентралізації проходить однаково, тому що на нашу думку ідентичність громад у сільських місцевостях, як на Заході так і Сході України, суттєво не відрізняється. Так, гендерний показник обраних голів ОТГ у Львівській області дорівнював: чоловіки – 82%, жінки – 18%. Вікові особливості відображені у чотирьох групах: від 29 до 38 років – 3%; від 39 до 50 років – 35%; від 51 до 60 років – 45%; більш 61 року – 17%. Характеристика рівня освіти голів ОТГ має такий вигляд: вища освіта у 90% керівників; професійно-технічна у 7%; середня-спеціальна – 3%. Вплив політичних партій на ці вибори мав прояв у двох напрямках. Перший у процедурі висування кандидатів на посади голів ОТГ. В результаті пройшли від політичних сил всього 28%, а самовисуванці набрали 72%. При цьому лідерські позиції поділили між собою дві партії: «Блок Петра Порошенка «Солідарність» і Всеукраїнське об'єднання «Батьківщина», від яких пройшли на посади голів по чотири кандидати. Другий напрям відображався у партійній приналежності обраних кандидатів – членів партій 15%, а безпартійних 85%. За місцем постійного проживання голів ОТГ процес, що аналізується, проілюстрований такими категоріями: у головному населеному пункті ОТГ проживає 65% голів; у іншому населеному пункті ОТГ – 28%; у населеному пункті, що не входить до цього ОТГ – 7%. Характеристика голів за попередньою роботою дає таку картину: сільським (селищним, міським) головою працювали 88%; директором господарського підприємства (школи) – 8%; робітниками сільськогосподарських підприємств були 2%; до виборів не працювали 2% осіб. Як виходить зі співставлення наведених даних з вище представленою інформацією по Запорізькій області, соціальний портрет голів ОТГ в цих регіонах майже збігається. Мотиваційна направленість громад у виборах голів ОТГ однакова – як і на Сході, так і на Заході превалює категорія зрілих, маючих життєвий досвід керівників [15].

По-друге, Запорізька область на сьогодні вже створила 52 ОТГ, які займають 63% від загальної площі її території і має лише 13% жителів територіальних громад, що ще не об'єдналися; Дніпропетровська область нараховує 63 ОТГ,

які займають 54% її площі і всього 10% жителів ТГ, що ще не об'єдналися; Харківська область має 17 ОТГ, розташовані на 17% від її загальної площі і 29% жителів ТГ, що ще не об'єдналися. Співставлення цих даних з аналогічними показниками у Львівській, Закарпатській, Івано-Франківській областях говорить про їх відставання у здійсненні реформ. Наприклад, у Львівській області 40 ОТГ займають лише 22% території, а кількість жителів ТГ, що не прийняли участі у реформі, дорівнює 41%; Закарпатська область має всього 6 ОТГ, які охоплюють 4% площі області та 73% жителів ТГ, що не об'єдналися; Івано-Франківська область характеризується 30 ОТГ, які розташовані на 23% території регіону та 49% жителів ТГ, які не прийняли участь у процесі об'єднання [16]. Як бачимо, навіть найменша кількість ОТГ на Харківщині, в порівнянні, зокрема, з кількістю ОТГ на Львівщині, охоплює значно більшу кількість жителів громад. Можна наводити і більш детальні показники процесу децентралізації, однак вважаємо, що в цій дискусії це недоречно, достатньо звернути увагу на офіційний рейтинг щодо формування ОТГ, станом на грудень 2018 року у якому аутсайдерами є Львівська і Закарпатська області (19 і 24 позиція), щоб засвідчитись у відсутності якого-небудь супротиву реформі на Сході України і навпаки прослідкувати на Заході тенденції її ігнорування, а в деяких випадках і поширення актів протидії їй з боку місцевого населення. В цьому контексті звернемо увагу на інтерв'ю Т. Татарчук, яка працює директором Чернівецького Центру розвитку місцевого самоврядування і безпосередньо приймає участь у втіленні планів з реконструкції територіальних громад. Слід відзначити, що Чернівецька область у рейтингу з децентралізації займає 7 місце, тобто є достатньо успішним регіоном, між тим Т. Татарчук наголошує, що подальші спроби добровільного об'єднання громад не мають перспектив, у зв'язку з чим вона пропонує перейти до «адміністративного етапу, який би передбачав, що добровільне об'єднання має відбутися відповідно до перспективного плану». Описуючи існуючі проблеми у сфері об'єднання громад, вона зупинилась на наявності спротиву та саботування перебудови влади з боку райрад, райдержадміністрацій і лідерів громад, а також акцентувала увагу на розповсюдженні у громадах остраху втрати діючих структур, установ та майна, управління якими внаслідок децентралізації перейде до ОТГ [17].

Таким чином, слід зазначити наявність пев-

них успіхів у перебудові місцевого самоврядування у східних областях країни, зокрема у Запорізькій області, що, на нашу думку, зумовлено збільшенням модернової компоненти ідентичності громад. На відміну від цього у західних регіонах, вочевидь, панує традиціоналістська складова ідентичності у сільських громадах, що обумовлює затримання процесу децентралізації.

Фактичне існування проблематики трансформації ідентичності, в умовах створення та функціонування ОТГ, ставить питання про необхідність виявлення сутності факторів, які стимулюють це явище і його змістову наповненість. У зв'язку з цим слід відзначити, що у контексті соціологічного дискурсу розуміння природи перетворення ідентичності слід відзначити ще три аспекти. По-перше, це обумовлення трансформації ідентичності соціальною, економічною і символічною кризами, які поширюються у країні і винищують або спотворюють усталену модель «ми» [18, р. 219]. По-друге, це визначення різноманітних складових перебудови ідентичності, а саме: послаблення міжпоколінневої трансмісії, обумовленої емансипацією індивіда; кризою стабільності, що витискається варіабельністю та мінливістю; занепадом моральності і практицизму; послабленням дії нормативних регуляторів [19, р. 183-186]. По-третє, зміна моделі ідентичності кардинально реконструює характер соціальних зав'язків: у процесі розширення вони стають слабкими та гнучкими; не надто тісними та не надто тривалими, між тим не короткостроковими [20, р. 288-289].

Висновки.

Проведеним дослідженням встановлено, що на сьогодні структурно процес формування об'єднаних територіальних громад характеризується в цілому однаковими регіональними тенденціями, обумовленими більш-менш рів-

нозначною обцинною свідомістю всього сільського населення країни. На підставі проаналізованих даних окреслений загальний портрет сучасного голови ОТГ, який наділений усередненими ознаками, це: самовисуванець, безпартійний, з вищою освітою, до обрання працював на посаді сільського (селищного або міського) голови, проживає у центральному населеному пункті ОТГ та має вік від 51 до 60 років. Суттєва більшість обраних на перших виборах голів об'єднаних громад у Запорізькій та Львівській областях наділені саме такими рисами. При цьому існуючі відмінності у результатах реформування у різних частинах країни, а саме поширення тенденцій ігнорування і супротиву децентралізації на Заході і успіхи перебудови влади на Сході України, оцінено більшим ступенем традиціоналістської складової ідентичності у західних областях і збільшенням модернової складової ідентичності у східних регіонах.

З'ясовано, що децентралізація в Україні, зокрема саме створення ОТГ, буде мати своїм наслідком руйнування традиціоналістської ідентичності людини, яка проживає у сільській місцевості, стирання обцинного змісту міжособистісних відносин шляхом ослаблення обцинних зв'язків, що в свою чергу ставить питання про майбутню ефективність системи місцевого самоврядування, механізм якої будується. В цьому контексті пропонується розрізняти традиційну громаду і модернізовану громаду. Враховуючи наповнення традиційної громади обцинним змістом, прив'язаним до традиційного суспільства, слід говорити про те, що модернізована громада багато в чому схожа на міське співтовариство, але не збігається за всіма ознаками з ним, відповідно, вона охарактеризована категорією проміжного стану, гібриду громади і міського співтовариства.

БІБЛІОГРАФІЧНІ ПОСИЛАННЯ

1. Parsons T. The Position of Identity in the General Theory of Action / T. Parsons // *The Self and Social Interaction*. – New York: John Wiley and Sons Inc, 1968. – P. 11-24.
2. Бурдьє П. Идентичность и репрезентация: элементы критической рефлексии идеи «региона» / П. Бурдьє // *Ab Imperio*. – 2002. – № 3. – С. 45-60.
3. Кон И. С. Социологическая психология / И. С. Кон. – М.: Московский психолого-социальный институт, 1995.
4. Ядов В. А. Социальные и социально-психологические механизмы формирования социальной идентичности личности / В. А. Ядов // *Социальное самосознание*. – Самара: Бахрах-М, 2000. – С. 589-602.
5. Дрешпак В. М. Забезпечення діалогу органів публічної влади з територіальною громадою: теоретичні та прикладні аспекти / В. М. Дрешпак, Н. А. Липовська // *Аспекти публічного управління*. – 2015. – Т. 3. – № 5-6. – С. 57-65
6. Хрустальов Ф. С. Соціологічний супровід процесів децентралізації / Ф. С. Хрустальов, А. Ашурбеков // *Соціальні технології: актуальні проблеми теорії та практики. Збірник наукових праць*. – 2018. – Випуск 78. – С. 131-138.

7. Звіт: Третє щорічне соціологічне дослідження «Децентралізація та реформа місцевого самоврядування». 2018. – Режим доступу: <http://www.slg-coe.org.ua/p13513/>
8. Підтримку децентралізації підтвердила соціологія. 27.12.2018. – Режим доступу: <https://www.kmu.gov.ua/ua/news/pidtrimku-decentralizaciyi-pidtvverdila-sociologiya-gennadij-zubko>
9. Децентралізація в Україні: досягнення, надії та побоювання / Український незалежний центр політичних досліджень // International Alert 2017. – Режим доступу: <http://www.usipr.org.ua/index.php?lang=ua>
10. Про добровільне об'єднання територіальних громад: закон України від 05.02.2015 № 157-VIII // Відомості Верховної Ради. – 2015. – № 13. – Ст. 91.
11. Этнические группы и социальные границы. Социальная организация культурных различий / Ред. Ф. Барт. – М.: Новое издательство, 2006. – 200 с.
12. Вибори голови міської (селищної та сільської) об'єднаної громади у Запорізькій області // Місцеві вибори в територіальних громадах. – 2019. – Режим доступу: <http://info-vybory.in.ua/>
13. Закапати в асфальт: в Запорізькій області голова громади впливає на своїх опонентів цинічними методами // ВМЕСТЕ: інформаційно-аналітичний портал. 30.12.2018. – Режим доступу: <https://vmestezp.org/v-regione/108904/zakatat-v-asfalt-v-zaporozhskoy-obla>
14. Кисельова В. Децентралізація і регіональні ідентичності: парадокси взаємодії // Хвиля. – 2017. – Режим доступу: <https://hvylya.net/analytics/politics/detsentralizatsiya-i-regionalni-identichnosti-paradoksi-vzayemodiyi.html>
15. Вибори голови міської (селищної та сільської) об'єднаної громади у Львівській області // Місцеві вибори в територіальних громадах. – 2019. – Режим доступу: <http://info-vybory.in.ua/>
16. Рейтинг областей щодо формування ОТГ. Моніторинг процесу децентралізації влади та реформування місцевого самоврядування станом на 10.01.2019 р. (за грудень 2018) / Міністерство регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства України // Децентралізація дає можливості. – Режим доступу: <https://decentralization.gov.ua/areas>
17. Татарчук Т. Настав час адміністративного об'єднання / Т. Татарчук // УКРІНФОРМ. – 2018. – Режим доступу: <https://www.ukrinform.ua/rubric-elections/2608640-tetana-tatarчук-direktor-cerniveckogo-centru-rozvitku-miscevogo-samovraduvanna.html>
18. Dubar C. La crise des identités / C. Dubar. – Paris: PUF, 2003. – 239 p.
19. De Singly F. Les uns avec les autres. Quand l'individualisme crée un lien / F. De Singly. – Paris: Armand Colin, 2003. – 268 p.
20. Kaufmann J.-C. L'invention de soi. Une théorie de l'identité / J.-C. Kaufmann. – Paris: Armand Colin, 2004. – 347 p.
21. Чикаренко І. А. Інтегрована модель системи управління інноваційним розвитком територіальних громад / І. А. Чикаренко // Аспекти публічного управління. – 2015. – Т. 3. – № 9. – С. 81-90.

REFERENCES

1. Parsons, T. (1968). The Position of Identity in the General Theory of Action. *The Self and Social Interaction*. New York: Wiley.
2. Burde, P. (2002) Identichnost i reprezentatsiia: elementy kriticheskoi refleksii idei "regiona" [Identity and representation: elements of critical reflection of the idea of "region"]. *Ab Imperio*, 3, 45-60 [in Russian].
3. Kon, I.S. (1995). *Sotsiologicheskaiia psikhologiiia* [Sociological psychology]. Moscow: Moscow MSPI Voronezh MODEK [in Russian].
4. Iadov, V.A. (2000). *Sotsialnye i sotsialno-psikhologicheskie mekhanizmy formirovaniia sotsialnoi identichnosti lichnosti* [Social and socio-psychological mechanisms for the formation of social identity of the person]. *Sotsialnoe samosoznanie*. Samara: Bakhrakh-M [in Russian].
5. Dreshpak, V., & Lipovskaya, N.A. (2015). Dobrovil'ne ob'jednannja terytorial'nyh gromad: zmist ta algorytm prohodzhennja osnovnyh etapiv [Ensuring dialogue between public authorities and the territorial community: theoretical and applied aspects]. *Public administration aspects*, 3 (5-6), 57-65 [in Ukrainian].
6. Hrustal'ov, F.S., & Ashurbekov, A. (2018). Sociologichnyj suprovod procesiv decentralizacii' [Sociological support of decentralization processes]. *Sotsialni tekhnologii: aktualni problemi teorii ta praktiki. Zbirnik naukovikh prac*, 78, 131-138 [in Ukrainian].
7. Zvit: Tretje shhorichne sociologichne doslidzhennja «Decentralizacija ta reforma miscevogo samovraduvannja» [Report: The Third Annual Sociological Survey «Decentralization and Local Self-Government Reform»]. (2018, 1 March). Retrieved from: <http://www.slg-coe.org.ua/p13513/> [in Ukrainian].
8. Pidtrymku decentralizacii' pidtvverdyla sociologija [Support for decentralization has been confirmed by sociology]. (2018, 27 December). Retrieved from: <https://www.kmu.gov.ua/ua/news/pidtrimku-decentralizaciyi-pidtvverdila-sociologiya-gennadij-zubko> [in Ukrainian].
9. *Detcentralizatsiia v Ukraini dostizheniia, nadezhdy i opaseniia* [Decentralization in Ukraine achievements, hopes and fears]. (2017, August). International Alert. Retrieved from: https://www.international-alert.org/sites/default/files/Ukraine_Decentralisation_RU_2017.pdf [in Ukrainian].
10. Pro dobrovil'ne ob'jednannja terytorial'nyh gromad: zakon Ukrai'ny vid 05.02.2015 № 157-VIII [On Voluntary

- Association of Territorial Communities: The Law of Ukraine]. (2015). *Vidomosti Verkhovnoi Radi*, 13, st.91 [in Ukrainian].
11. Bart, F. (eds.). (2006). *Etnicheskie gruppy i sotcialnye granicy. Sotcialnaia organizatsiia kulturnykh razlichii [Ethnic groups and social boundaries. Social organization of cultural differences]*. Moscow: New Publishing [in Russian].
12. Vybery golovy mis'koi' (selyshhnoi' ta sil's'koi') ob'jednanoi' gromady u Zaporiz'kij oblasti [Election of the head of the city (settlement and rural) united community in the Zaporozhye region]. (2019, January). *Local elections in territorial communities*. Retrieved from: <http://info-vybory.in.ua/> [in Ukrainian].
13. Zakatat v asfalt: v Zaporozhskoi oblasti glava gromady vozdeistvuet na svoikh opponentov teinichnymi metodami [Rolling into asphalt: in the Zaporizhzhya region, the head of the community acts on his opponents with cynical methods]. (2018, 30 December). *TOGETHER: information and analytical portal*. Retrieved from: <https://vmestezp.org/v-regione/108904/zakatat-v-asfalt-v-zaporozhskoy-obla> [in Russian].
14. Kysel'ova, V. (2017, 12 april). Decentralizacija i regional'ni identychnosti: paradoksy vzajemodii' [Decentralization and regional identities: paradoxes of interaction]. *Wave*. Retrieved from: <https://hvylyya.net/analytics/politics/detsentralizatsiya-i-regionalni-identychnosti-paradoksi-vzajemodiyi.html> [in Ukrainian].
15. Vybery golovy mis'koi' (selyshhnoi' ta sil's'koi') ob'jednanoi' gromady u L'vivs'kij oblasti [Election of the head of the city (settlement and rural) united community in the Lviv region]. (2019, January). *Local elections in territorial communities*. Retrieved from: <http://info-vybory.in.ua/> [in Ukrainian].
16. Rejtyng oblastej shhodo formuvannja OTG [The rating of areas for the formation of OTG]. (2018, December). Monitoring the process of decentralization of power and reformation of local self-government as of January 10, 2019. (For December 2018). *Decentralization provides opportunities*. Retrieved from: <https://decentralization.gov.ua/areas> [in Ukrainian].
17. Tatarчук, Т. (2018, 26 December). Nastav chas administratyvnogo ob'jednannja [The time has come for the administrative association]. *UKRINFORM*. Retrieved from: <https://www.ukrinform.ua/rubric-elections/2608640-tetana-tatarcuk-direktor-cerniveckogo-centru-rozvitku-miscevogo-samovraduvanna.html> [in Ukrainian].
18. Dubar, C. (2003). *La crise des identités*. Paris: PUF.
19. De Singly, F. (2003). *Les uns avec les autres. Quand l'individualisme crée un lien*. Paris: Armand Colin.
20. Kaufmann, J.-C. (2004). *L'invention de soi. Une théorie de l'identité*. Paris: Armand Colin.
21. Chikarenko, I.A. (2015). Integrovana model' systemy upravlinnja innovacijnym rozvytkom terytorial'nyh gromad [Integrated model of management system for innovative development of territorial communities]. *Public administration aspects*, 3 (9), 81-90 [in Ukrainian].

Зеленкевич Ліана Павлівна

Старший викладач

Класичний приватний університет

69002, м. Запоріжжя, вул. Жуковського 70-б

Zelenkevich Liana

Senior lecturer

Classical Private University

70-b, Zhukovskoho Str., Zaporizhzhia, 69002, Ukraine

Email: lina2018z@ukr.net

ORCID 0000-0001-7730-8378

Цитування: Зеленкевич Л. П. Ідентичність в умовах об'єднаних громад / Т. В. Чаговець // Науково-теоретичний альманах «Грані». – 2019. – Т. 22. – № 2. – С. 5-15.

Citation: Zelenkevich, L.P. (2019). Identity in the conditions of the united communities]. *Scientific and theoretical almanac «Grani»*, 22 (2), 5-15.

Стаття надійшла / Article arrived: 04.01.2018

Схвалено до друку / Accepted: 06.02.2019